

אפריל 2022

נייר עמדה: דרגת החוקרים והחוקרות הנקלטים במדעי הרוח והחברה

לפני כשנה יצא סקר נרחב מטעם האקדמיה הצעירה הישראלית שהמסקנות שלו היו נחרצות: באקדמיה הישראלית ישנם שני מעמדות ברורים—המדעים המדויקים, מדעי החיים וההנדסה, לעומת מדעי הרוח והחברה. שההבדלים ביניהם מתבטאים בשכר, בתנאי העבודה ובדרישות ההוראה, כמו גם בכוח הפוליטי בתוך האוניברסיטה.¹ בניתוח הנתונים עלה שאחד הגורמים הברורים ביותר למעמדות הללו, שיש לו השפעה ישירה על גורמים רבים אחרים, הוא דרגת הקבלה לאוניברסיטה. בעוד שבפקולטות למדעים המדויקים, מדעי החיים וההנדסה נקלטים החוקרים בדרגת מרצה בכיר כברירת מחדל, במדעי הרוח והחברה הרוב הגדול של המתקבלים הם בדרגת מרצה בלבד. ההבדל נובע מהקריטריונים שנקבעו על ידי חברי הסגל בפקולטות אלו, והכוללים דרישות שאין להן מקבילות בפקולטות אחרות. כתוצאה מכך, חברי הסגל בפקולטות הללו מרוויחים פחות ומתקדמים לאט יותר ביחס לחברי סגל בפקולטות אחרות (מי שתחיל בדרגת מרצה תגיע לדרגת פרופסור מן המניין חמש שנים מאוחר יותר, בממוצע, ולפיכך ההפרש בשכר ובצבירה לפנסיה הוא משמעותי מאוד).

למותר לציין שהבחנה בין "מרצה" ל"מרצה בכיר" אינה קיימת ברוב מוסדות המחקר מהשורה הראשונה בעולם, דבר המותר את חברי הסגל הצעיר במדעי הרוח והחברה בארץ בנחיתות גם לעומת עמיתיהם בחו"ל. בנוסף, ההשתלבות של חברי סגל צעירים בתפקידים בפקולטות למדעי הרוח והחברה היא איטית יותר, דבר המגביר את העומס על הוותיקים יותר. ולבסוף, מכיוון שרוב נשות האקדמיה בישראל נקלטות במדעי הרוח והחברה, הפער בדרגת הקליטה מתבטא בחוסר איזון מגדרי בשכר ובדרגה בין נשים לגברים באקדמיה הישראלית.²

לפערים הללו אין סיבה אובייקטיבית. באופן עקרוני, דרגת מרצה בכיר מוגדרת ככזו המותנית בהצגת יכולת למחקר עצמאי ופיתוח של נושאים החורגים מהדוקטורט. למותר לציין שאלה תנאי קבלה בסיסיים בכל הפקולטות של מדעי הרוח והחברה בישראל, והם נכונים כמעט לכל מי שאנחנו מקבלים לשורותינו (להוציא את המעטים המתקבלים מיד עם תום הדוקטורט). לאור קריטריון זה, אפשר היה בקלות להעניק דרגת מרצה בכיר כמעט לכל הנקלטים החדשים, כנהוג בפקולטות אחרות בישראל ובפקולטות למדעי הרוח והחברה במוסדות אקדמיים ברחבי העולם.

במצב הקיים, בחלק מהאוניברסיטאות אין קריטריונים ברורים להענקת הדרגה עם הקליטה. ההכרעה מתקבלת כתוצאה מהליך אימפרסיוניסטי, המשלב התרשמות מהתיק עם כישורי המקח וממכר של מליצי היושר. לאור התוצאות בעשורים האחרונים, ברור ששיטה זו מפלה לרעה את אנשי מדעי הרוח והחברה. במוסדות אחדים נדרשת הוצאה לאור (או חוזה) של מונוגרפיה כתנאי לדרגת מרצה בכיר במדעי הרוח. הבעיה היא שפרסום ספר הוא הגורם המעכב רבים, ואין לו מקבילה בפקולטות אחרות. ניתן להוכיח יכולת מחקר עצמאית ופיתוח של פרויקט חדש גם

¹ <http://www.young.academy.ac.il/SystemFiles/24-5-21.pdf>

² לפי נתוני מל"ג לשנים תשע"ז-תשע"ט, רוב חברות הסגל החדשות נקלטו בדרגת מרצה, ואילו רוב הגברים נקלטו בדרגת מרצה בכיר (בתשע"ט 58% מהנשים נקלטו בדרגה הנמוכה יותר, לעומת 45% מהגברים; בתשע"ח 63% מהנשים לעומת 43% מהגברים). סקר האקדמיה הצעירה מדגיש שהפער אינו מוסבר על ידי הבדלים מגדריים באוכלוסיית החוקרים שיצאה להשתלמות בתר-דוקטורט.

ללא מונוגרפיה, הן על ידי מאמרים העוסקים בנושאים חדשים והן על ידי זכיה בקרנות מחקר בהתבסס על הצעת מחקר שאינה נובעת מהדוקטורט.

בקיצור, השיטה האימפרסיוניסטית וקביעת ספר כקריטריון דנים מראש את חברי הסגל הצעירים במדעי הרוח והחברה למעמד נחות ביחס למדעי הטבע, המדעים המדויקים וההנדסות, ונראים כמאשימים את הטענה שמדובר בענפים בעלי תרומה מחקרית פחותה.

לפיכך, אנחנו מבקשים להציע בסיס חדש לקריטריונים לקליטה בדרגת מרצה בכיר, שיהיה מדיד, מתאים לקריטריונים האוניברסיטאיים, יקדם הוגנות מגדרית, ולא יתבטל מול עמיתינו מהפקולטות האחרות:

1. הקבלה במדעי הרוח והחברה תהיה בדרגת מרצה בכיר אם המועמדת עונה על לפחות שתיים מהדרישות הבאות:

א. לפחות שנתיים של פוסט-דוקטורט הקשור בקרן תחרותית ומתקיים מחוץ למוסד בו המועמדת קיבלה את הדוקטורט. נושא המחקר צריך לחרוג מנושא הדוקטורט. מועמדת שהדוקטורט שלה מישראל תקיים את הפוסטדוקטורט בחו"ל.

ב. לפחות חמישה מאמרים בכתבי עת שפיטים מהרמה הגבוהה, מתוכם לפחות שלושה בבמות בינלאומיות. לפחות שני מאמרים יעסקו בנושא שאינו נגזר ישירות מהדוקטורט. עריכת ספר תחשב לצורך העניין כמאמר (איכות ותפוצת ההוצאה תלקח בחשבון, כפי שהיא נלקחת במאמרים). זכיה בקרן מחקר תחרותית תחשב כמקבילה לפרסום מאמר בבמה בינלאומית.

ג. פרסום מונוגרפיה אחת לפחות בהוצאה אקדמית, או בסדרה אקדמית שעברה שיפוט עמיתים.

2. עבור מי שתקלט בדרגת מרצה יפתח "מסלול מהיר" למעבר למרצה בכיר עם השלמת הדרישות הללו, גם אם עברו פחות משלוש שנים מאז הקליטה.